

sok. A könyvtári másolás problémáját említették leggyakrabban (Észtország, Cseh Köztársaság, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország): milyenfajta másolás engedélyezett, milyen célra? Ki másolhat: csak a használó, vagy a könyvtáros a használó számára? Jogszerű-e, ha a használoktól térítést szednek adminisztratív költségekre, mint például a másolás műszaki és papírköltségeire? Néhány válasz (Bulgária, Észtország, Magyarország) megemlíti a könyvtárak által létrehozott adatbázisok szerzői jogát is. Szlovákia sajátos problémáit már korábban említettük.

A kérdőíves felmérés megállapításai szerint konkrét szerzői jogi problémák főként a nemzeti könyvtárakban és a tudományos könyvtárakban merülnek fel. Néhány országban az audiovizuális dokumentumok legális és illegális használata közötti határvonal meghúzása jelent gondot (Bulgária, Magyarország). Litvániában attól félnek, hogy mi történik majd az elektronikus dokumentumokkal. Észtországban már voltak esetek, amikor egyes, a könyvtárak által terjesztett elektronikus dokumentumokat a használók saját, helyi adatbázis létrehozására használtak fel.

A szlovén könyvtárak számára problémát jelent, hogy nincsenek teljességgel működő közös jogkezelő szervezetek: tehát nincs tárgyalópartner.

12. A szerzői jog égető kérdéseinek nyilvános megvitatása

A KKE országokban a média a szerzői jog kérdései közül legtöbbet a kalózkodással foglalkozik. Az egyéb témákról folytatott viták legtöbbje a jogtulajdonosok jogaival, a szerzők és az összeállítók jogaival, az elektronikus vagy a geográfiai (térképészeti) információk szerzői jogával, vagy a szerzői jogi védelem alá tartozó zene sugárzásáért fizetendő térítéssel foglalkozott. Csak Szlovákia számolt be arról, hogy könyvtárakat érintő kérdésekről nyilvános vita folyt, ami érthető a szlovák törvény restriktív jellege miatt. Szlovéniában és a Cseh Köztársaságban, ahol az internetet széles körben használják, megkezdődött a vita az elektronikus dokumentumok magáncélú másolásáról.

A zenészek voltak a legaktívabbak mindegyik országban a kalózkodás elleni küzdelemben: Lettországon például szeptemberben koncertet tartottak „Rock a kalózkodás ellen” címmel. A nyilvános vita a nemzetközi nyomással párosítva eredményekre vezetett: a törvények felülvizsgálata során legtöbbször a kalózkodás elleni fellépés az egyik fő cél.

13. Licencek

Újonnan merült fel a licencek és az elektronikus dokumentumok előállítóival kötött szerződések problémája. Csak a cseheknek van régebbi hagyománya a közös jogkezelő szervezetekkel folytatott tárgyalásoknak, de az egyéb dokumentumtípusok könyvtári használatával kapcsolatosan. Szlovákiában már előzetes tárgyalások kezdődtek az elektronikus dokumentumok könyvtári felhasználásáról.

Sok könyvtáros találkozott már például a CD-ROM-ok amerikai típusú, a csomagoláson feltüntetett licenceivel. Úgy tűnik, nem általánosan ismert, hogy e licencek csak azokban az országokban érvényesek, ahol ezt a licenctípust az ország törvényhozása elismeri, és többnyire a szerződéssel foglalkozó jogszabályokban rögzíti.

Világosan látszik, hogy a KKE országok könyvtárosai, akárcsak nyugat-európai kollégáik, oktatást igényelnek a licencek területén is.

A körkép függeléké felsorolja az egyes országok rendelkezésre álló jogszabályait és egyéb forrásait, megadja azokat az internetcímeteket, amelyeken a szerzői jogi törvények hozzáférhetők, továbbá a kérdőív szövegét, s végül idézeteket tartalmaz a törvényekből.

Cím: CECUP / Tuula Haavisto, Virtual Office, Hämeentie 153 B, FIN-00560 Helsinki. E-mail: tuulah@fla.fi, tel.: +358-40-568-9396, fax: +358-9-560-70-550

/HAAVISTO, T.: Copyright and libraries in Eastern and Central Europe. 1998. július, p. 1–14., 1–11./

Fordította: Hegyközi Ilona

A szerzői jog és az internet

Általános megfontolások

A számítógépes, digitális technikára épülő információs társadalomban az új viszonyok igénylik az új jogszabályi rendezést is. A formálódó információs társadalomban az új jogi rendezés hatalmas anyagi és kulturális, politikai és nemzeti érdekek erőterében zajlik. Igen ellentmondásos a digitális technika hatása az európai gyökerű civilizáció egyik alapértékére, az emberi kreativitásra. Az en-

nek ösztönzésére létrejött jogi intézmények (szerzői jog, szabadság, előadóművészi jogok stb.) veszélyben vannak.

A digitális műfelhasználást és az engedély nélküli felhasználások lehetőségeit bővítik ki, de ugyanez a technika – a művek azonosító, ellenőrző kódolása, a felhasználás automatikus regisztrálása – a jogtulajdonosi ellenőrzést is könnyebbé teheti. Az ilyen műszaki védő-ellenőrző eszközök

persze viszonylag könnyen megkerülhetők, ezért – a szerzői jog új elemeként – az ilyen megkerülő, jogtalanul dekódoló, az elektronikus jogkezelési információt megváltoztató magatartásokat is jogilag szankcionálni kell.

A szerzői jog és az internet kapcsolata

Az internetre vonatkozó szerzői jogi harmonizáció igénye együtt nőtt annak kiteljesedésével. Abban a pillanatban ugyanis, amikor már a számítógépi hálózatokon az „információ” tömegesen irodalmi, film-, zenei, képzőművészeti és nem utolsósorban szoftveralkotásokat is jelentett, és már nemcsak néhány száz, de több millió emberhez jutott el, adott volt az internet elvei és a szellemi alkotások közötti konfliktus. Az internetfelületen tehát megismétlődnek a viták, melyek mindig lezajlottak, ha újfajta szerzői művek vagy a felhasználások új technikai eszközei jelentek meg. A vitatémák: ki a jogtulajdonos, eleve engedélyköteles felhasználásokról van-e szó, érvényesek-e rá az eddigi kivételek, ki a felelős stb.

Az első, az internet világot átfogó jellegéből logikusan fakadó kérdés, hogy ezekre az országhatárokat átlépő cselekményekre melyik ország szerzői jogát kell alkalmazni? A szerzői jogtulajdonosoknak melyik szerzői jogosultságát érinti az „internetezés”? Jogilag ki szerző, melyik szereplő felelős a művek ilyen használatáért?

A szerzői jog alapvető nemzetközi egyezményének, a Berni Unió Egyezményének, amely már 125 állam nemzetközi magánjogának vált különös részévé, 5. cikke (1) bekezdése szól az irányadó jogról. Eszerint a szerzői jogok tartalmát annak az államnak a joga szerint kell megítélni, ahol a védelmet kéri. Az internet esetében hol is van a felhasználás helye? Az internet-interaktivitás szét-tördeli az idő és a program egységét.

Az „internetes” felhasználás szerzői jogi minősítése

A műfelhasználás társadalmi folyamata hagyományosan egymástól világosan elhatárolható szakaszokban történt, így például: könyvkiadás – átdolgozás más műfajba – színházi előadás – sugárzás – videofeldolgozás – példányonkénti terjesztés stb. Minden egyes szakasz külön, új engedély- és díjköteles felhasználás, s esetleg az engedélyezési vagy használati jogok is más személynél vannak.

A számítógépi vezetékes műkövetítés egy-másba fonódó szakaszai közül a művek számítógépi memóriába való rögzítése az első. A német és az amerikai jogi megítélés a többszörözés tekintetében eltérő. A német Szerzői Jogi Törvényben a többszörözés definíciójának önálló része a hang- és képhordozó, ezért az első tárolás maga

valószínűleg nem okoz minősítési problémát. Az amerikai bíróságok viszont, amelyek a világ legnagyobb internetpiaca jogvitáival foglalkoznak, több szerzői jogi ítéletben is megállapították, hogy a számítógépek RAM tárolójában való ismételt, időleges, automatikus rögzítések műpéldánymásolásnak minősülnek. Az interneten való ismételt másolás viszont lényegileg azonos ezzel a folyamattal.

Az internetfelhasználási cselekmények sorában további lépés a műveknek a számítógép képernyőjén való láthatóvá tétele. A német legfelsőbb bíróság az EK-szoftverirányelv nemzeti jogba átültetésekor a program képernyőn való megjelenítését eleve kizárta a többszörözés fogalmából. Az USA szerzői joga a képernyőn való megjelentetést, a „display”-t kifejezetten a nyilvános előadás egyik nemének minősíti. A szellemi tulajdon védelméről szóló 1993-as magyar–amerikai egyezmény megelőlegezi az amerikai megoldás („nyilvános előadás”) átvételét a magyar jogba.

Még nehezebb minősíteni a testetlen módon végbemenő digitális interaktív átvitelt. A nehézséget a közönség időbeli egységének és a program egységének hiánya okozza. Ugyanakkor a magyar–amerikai egyezmény ebben is irányt mutat, amikor ezt a nyilvánossághoz közvetítés egyik esetének minősíti, tekintet nélkül arra, hogy a nagyközönség azon tagjai, akiknek erre lehetőségük van, ugyanazon vagy különböző helyeken, illetve ugyanazon vagy különböző időpontokban vehetik a közvetítést. Ez a „szukcessziónyilvánosság” elfogadásának elve.

A szerzői jogi felelősség alanya az interneten

Ki felel az internetfelhasználások szerzői jogi részéért? A szerzői művek és szomszédos jogi (előadóművészi stb.) teljesítmények internetes felhasználásának láncolatában logikusan az első személy az adatokat a nyilvánosság számára hozzáférhető gépi memóriában rögzítő magánszemély vagy cég.

A szerzői jogi felelősség szempontjából a legkényesebb személyi kör a szolgáltatóké. A kapcsolódó, irányító szoftvert, tárolófelületet, kapacitást nyújtó vállalkozás megítélése a legnehezebb a magyar szerzői jog szerint is. Ha azt mondjuk, hogy ezek a személyek azok, akik a műveket vezeték útján – vagy anélkül – hozzáférhetővé teszik a lehívó, képernyőn megjelenítő, kinyomtató nagyközönségnek, akkor szerzői felelősségük – legalábbis az objektív következmények erejéig – mindig fennáll.

Az online szolgáltatók – tartalomszolgáltatók – szerzői jogi megítélése, felelőssége egybeesik a tartalmat a honlapra felvivő használókéval, vagyis vitán felüli.

Az internet-előfizetők kettős szerepét tekintve az interneten elérhető tartalomnak nemcsak alkotói, hanem pusztán élvezői is lehetnek, olyanok, mint a rádió- és televízióadások hallgatói. A vétel nem engedély- és díjköteles. Azonban az a megoldás is elképzelhető, hogy a készülékek árába valamilyen szerzői átalánydíjazást vezetnek be.

Jogharmonizációs feladataink: internetes szerzői jog

Az új szerzői jogi szabályozás megalkotása küszöbön áll. Az új szabályozásban az internettel kapcsolatos most tárgyalt kérdésekre már csak a jogharmonizációs kötelezettségek miatt is ki kell térnünk, de a műszaki fejlődés által megkívánt válaszadás ettől függetlenül is a revízió fő tartalma. Úgy tűnik, az internetcselekmények szerzői jogi felelősségének megtalálásához nem szükséges

új jogintézmények bevezetése. Megállapíthatjuk, hogy az internetszolgáltatók (kivéve a csupán fizikai kapcsolatot lehetővé tevők) felelnek a szerzői művek hálózaton való szolgáltatásáért. Az internetszolgáltatási szerződésekben a csupán kapcsolódó szoftvert és adattárolási felületet biztosító (service provider) jogszavatossági, felelősségátvállalási nyilatkozatot szerezhethet be ügyfelétől. Tisztázandó még, hogy jogi szempontból mi tekinthető „csak fizikai hozzáférés-teremtésnek”, és adott gazdasági helyzetben mi lehetséges műszakilag, mi várható el gazdaságilag az internetszolgáltatótól.

/GYERTYÁNFY Péter: Jogharmonizáció az információs társadalomban: a szerzői jog példája. = Magyar Tudomány, 43. köt. 2. sz. 1998. p. 196–212./

(Bakos Éva)

A szerzői jog és a gazdaság

A szellemi tulajdon szabályozásának eltérő sajátosságai vannak az Európai Unió és az Amerikai Egyesült Államok jogalkotásában. (A szerző részletesen kifejti a jogalkotás folyamatától kezdve a gazdaságra gyakorolt hatásig a szellemi alkotások jogának sokoldalú működési hatásmechanizmusát.)

A küszöbön álló szerzői jogi felülvizsgálat során tekintettel kell lennünk arra, hogy a szerzői jog egyik célja a kulturális sokféleség megőrzése, a sajátos nemzeti kultúra és oktatás védelme.

A szerzői jog ma Európában önmagában nem tudja betölteni alkotóösztönzési, kultúrafejlesztési feladatát. Ki kell egészülnie a médiajog, sőt az adójog támogató szabályaival.

A magyar kulturális piacot – lehetőleg már az EU-csatlakozás előtt – integrálni kell az európai kulturális piacokba.

A szellemi tulajdon nemzetközi szabályozásának a GATT TRIPS óta markáns, egyre erősödő vonása a jogterületnek a nemzetközi kereskedelem szabályai alá vonása. Az Amerikai Egyesült Államok vált csaknem kizárólagos exportórré a szabadalmak és elsősorban a szerzői művek területén. Szellemi termékeit külföldön a kereskedelmi jog egyoldalú eszközeivel és a két- és többoldalú kereskedelmi egyezségeket által igyekszik védeni. Emellett arra is törekszik, hogy saját jogrendjét, jogi megoldásait is „exportálja”.

A szellemi alkotások, különösen a szerzői jog felhasználása mindeddig erősen a nemzeti szuverenitás alá tartozott. A legutóbbi GATT-fordulónál az európai államok elfogadták, hogy a nemzeti kulturális támogatások fenntarthatók, kívül esnek a TRIPS keretein. A szellemi alkotásokra a jogok a

külföldiek számára is mindenütt a belföldi jogszabályok szerint és nem a származási ország szerint állnak fenn, s még ekkor sem feltétlenül. Ez az ún. területiségi elv. A speciális nemzetközi egyezményekben, így különösen a szerzői jogi Berni Unió Egyezményben és a szomszédos jogi Római Egyezményben, a tagállamok csak bizonyos tartalmi feltételekkel és kivételekkel ígérik védelmet külföldieknek. A nemzetközi kereskedelmi egyezmények ezzel szemben a legnagyobb kedvezmény elvén, és a belföldiekkel azonos elbánás feltétel nélküli elvén alapulnak.

Bizonyos szerzői és szomszédos jogok Európában kiterjedtebb, nagyobb védelmet élveznek, mint az Amerikai Egyesült Államokban, így a belföldiekkel azonos elbánás elvének feltétel nélküli alkalmazása a jogdíjak egyoldalú Európából Amerikába áramlását indítaná meg. Az amerikai filmgyártók ugyancsak részesedhetnének az európai uniós filmtámogatási alapokból. A kereskedelmi jog és az amerikai feltételrendszer kiterjesztésének kísérletei az eddigi feltételektől függően területiális alapon álló szellemi alkotások jogára folytatódni fognak.

A WIPO 1998–99-es programja a piacgazdaságra áttérő országokban a szerzői jogok úgy-mond „kereskedelmi értékesítéséhez” kíván segítséget nyújtani.

Az OECD keretében az Amerikai Egyesült Államok olyan sokoldalú nemzetközi beruházás-védelmi egyezményt (multilateral agreement on investment = MAI) kezdeményezett, amely a beruházás fogalma alá vonná a szellemi alkotásokat is. Az egyezménytervezet a legnagyobb kedvezmény és a belföldiekkel azonos elbánás elvére épül,